

การอนุบาล ลูกนกแอ่นบ้าน

(House Swift)

นายสัตวแพทย์ ดร.สุรยา มานะวัฒนา

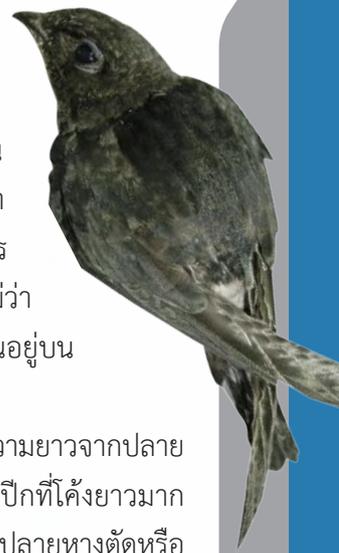
ในประเทศไทยมีนกในวงศ์นกแอ่น (Apodidae) ทั้งหมด 14 ชนิด¹ ซึ่งสามารถพบได้ทั่วทุกภาคของประเทศ สัตวแพทย์จึงมีโอกาสที่จะได้รักษาลูกนกแอ่นที่ตกจากรังหรือนกโตที่ได้รับบาดเจ็บหรือป่วย โดยในบทความนี้จะเน้นเฉพาะการอนุบาลลูกนกแอ่นบ้าน (House Swift, ชื่อวิทยาศาสตร์ *Apus nipalensis*) ซึ่งเป็นนกแอ่นชนิดที่พบได้บ่อยที่สุดตามอาคารบ้านเรือนในเมือง

นกแอ่นทุกชนิดเป็นสัตว์ป่าคุ้มครองตามพระราชบัญญัติสงวนและคุ้มครองสัตว์ป่า พ.ศ. 2562² ซึ่งในกรณีที่สัตวแพทย์ต้องทำการรักษาอนุบาลนกแอ่นบ้านเป็นระยะเวลาหนึ่งนั้นก็อาจเข้าข่ายการครอบครองสัตว์ป่าคุ้มครองได้ ดังนั้นเมื่อสัตวแพทย์ได้รับนกแอ่นบ้านหรือสัตว์ป่าคุ้มครองชนิดอื่น ๆ มาเพื่อทำการรักษา จึงควรติดต่อกรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช (สายด่วน 1362) เพื่อแจ้งรายละเอียด เจตนาของสัตวแพทย์ในการรักษาอนุบาลเพื่อปล่อยคืนธรรมชาติ และปรึกษาแนวทางปฏิบัติที่เหมาะสมเป็นกรณี ๆ ไป

ชีววิทยาของนกแอ่นบ้าน

นกแอ่นทุกชนิดเป็นนกที่ใช้ชีวิตส่วนใหญ่ด้วยการบินอยู่บนท้องฟ้า จึงมีกล้ามเนื้อขาที่อ่อนแอมาก เมื่อเทียบกับนกทั่วไป ทำให้นกแอ่นไม่สามารถยืนหรือเกาะคอนได้ ด้วยเหตุนี้เราจึงไม่พบนกแอ่นเกาะบนต้นไม้หรือสายไฟฟ้า ขาของนกแอ่นทำได้เพียงเกาะผนังในแนวตั้งด้วยเท้าที่นิ้วทั้งสี่มีลักษณะชี้ไปด้านหน้า (Pamproctyl) ขาที่อ่อนแอยังทำให้นกแอ่นไม่สามารถถีบตัวบินขึ้นจากพื้นแบบที่นกอื่นทำได้ โดยในการออกบินต้องอาศัยระยะแนวตั้งในการทิ้งตัวจากที่สูงลงมาก่อนเท่านั้น ดังนั้นการพบนกแอ่นอยู่บนพื้นดินไม่ว่าจะในช่วงอายุใดจะถือว่าเป็นเรื่องผิดปกติ นอกจากนี้ นกแอ่นบางชนิดยังสามารถนอนหลับในขณะร่อนอยู่บนฟ้าได้ แม้แต่การจับคู่ผสมพันธุ์ก็เกิดขึ้นกลางอากาศ³

นกแอ่นบ้านเป็นนกประจำถิ่น อาศัยในประเทศไทยตลอดทั้งปี พบได้ทุกภาคยกเว้นภาคอีสาน มีความยาวจากปลายปากถึงปลายหางประมาณ 15 เซนติเมตร นกโตเต็มวัยหนักประมาณ 25-30 กรัม⁴ ลักษณะเด่นคือมีปีกที่โค้งยาวมาก เมื่อเทียบกับลำตัว ขนเกือบทุกส่วนของร่างกายมีสีดำ ยกเว้นบริเวณคอและตะโพกที่เป็นสีขาว หางสั้น ปลายหางตัดหรือเว้าตรงกลางเล็กน้อย ไม่สามารถแยกเพศนกแอ่นบ้านได้จากลักษณะภายนอก⁵ นกแอ่นบ้านจะจับคู่แบบผัวเดียวเมียเดียว (Monogamy) ไปตลอดชีวิต นอกจากกรณีที่เกิดเสียชีวิต นกแอ่นตัวที่เหลืออยู่จึงจะเริ่มจับคู่กับนกตัวใหม่³ นกแอ่นบ้านสามารถขยายพันธุ์ได้ตลอดทั้งปีโดยจะสร้างรังรวมเป็นโคลนีอยู่รวมกัน รังเป็นทรงถ้วยที่ทำจากเศษกิ่งไม้ใบไม้และขน ติดกับผนังหรือเพดานด้วยน้ำลาย มักทำรังอยู่ใต้ชายคาของอาคารสูงหรือหน้าผา วางไข่ครั้งละ 2-4 ฟอง⁴ ลูกนกแอ่นบ้านจะออกจากรังที่อายุประมาณ 36-51 วัน⁶ ทั้งนี้ ภายในโคลนีของนกแอ่นบ้าน นกเต็มวัยทั้งสองเพศจะมีพฤติกรรมมารีเซ็กซ์และลูกนกที่ออกจากรังของนกคู่อื่นเนื่องจากการแข่งขันในการสร้างรัง จึงเป็นสาเหตุที่ทำให้พบลูกนกแอ่นบ้านตกจากรังได้บ่อย ๆ⁶

สนธยา มานะวัฒนา, 2563

ภาพที่ 1 นกแอ่นบ้าน สังกัดปีกที่โค้งยาว ขนสีขาวยที่คอ และตะโพก

นกแอ่นจะจับแมลงกินกลางอากาศเป็นหลัก ด้วยพฤติกรรมที่ต้องบินตลอดเวลาและการกินอาหารกลางอากาศ ทำให้นกแอ่นเป็นนกที่ปรับตัวในที่สูงได้ค่อนข้างยากและมีโอกาสเสียชีวิตสูง

ทั้งนี้ มีนกอีกกลุ่มที่มีชื่อภาษาไทยคล้ายคลึงกับนกแอ่นบ้านและอาจทำให้เกิดความสับสนได้ นั่นคือนกนางแอ่นบ้าน (Barn Swallow) ที่เป็นนกอพยพเข้ามาในประเทศไทยช่วงฤดูหนาว โดยในช่วงอพยพจะสามารถพบนกนางแอ่นบ้านรวมกลุ่มเกาะตามสายไฟเป็นจำนวนมาก เช่นที่บริเวณสี่ลมในกรุงเทพฯ จึงควรระมัดระวังในการเรียกชื่อชนิดสับสนกันระหว่าง นกแอ่นบ้าน และนกนางแอ่นบ้าน

การอนุบาลลูกนกแอ่นบ้าน

สำหรับนกทั่วไป แนวทางปฏิบัติที่ดีที่สุดเมื่อพบลูกนกตกจากรังคือการนำไปคืนใส่รังเดิมจะทำให้ลูกนกมีโอกาสรอดมากที่สุด^{7,8} ทั้งนี้ ความเชื่อที่ว่าเมื่อจับตัวลูกนกแล้วกลิ่นคนจะติดไปทำให้พ่อแม่ไม่เลี้ยงเป็นความเชื่อที่ผิดนกโดยทั่วไปไม่ได้ใช้กลิ่นในการจดจำลูก^{9,10} แต่สำหรับลูกนกแอ่นบ้าน รังมักจะอยู่บนอาคารสูงและอยู่รวมกันหลายรังเป็นโคลน ทำให้การหารังเดิมและนำไปคืนเป็นเรื่องยากมาก จึงมักจำเป็นต้องนำมาอนุบาลโดยมนุษย์ในที่สูง

เนื่องจากเป้าหมายของการอนุบาลลูกนกแอ่นคือการปล่อยคืนสู่ธรรมชาติ ดังนั้นผู้ดูแลควรสัมผัสลูกนกเท่าที่จำเป็น เมื่อให้อาหารและตรวจสอบสภาพนกเสร็จแล้วควร

สนธยา มานะวัฒนา, 2563

ภาพที่ 2 รังของนกแอ่นบ้าน 2 รังติดกันได้ขยายคาอาคาร

เก็บเข้าที่ ไม่ควรเอาลูกนกมาจับถือเล่นโดยไม่จำเป็นไม่ว่าลูกนกจะน่ารักหรือเชื่องขนาดไหนก็ตาม เพราะยิ่งนกเกิดความคุ้นเคยกับมนุษย์มากเท่าใด โอกาสรอดในธรรมชาติด้วยตัวเองก็จะยิ่งยาก

ความผิดปกติที่พบได้บ่อยในลูกนกแอ่นบ้านที่ตกจากรัง

- เมื่อได้รับลูกนกแอ่นบ้านในตอนแรก ให้ทำการสังเกตอาการ พฤติกรรมและสิ่งขับถ่าย ประเมินความรุนแรงและแนวทางการแก้ไขในภาวะวิกฤติเบื้องต้น หรือค้นหาสาเหตุจากการสังเกต ก่อนทำการตรวจร่างกาย ซึ่งน้ำหนักตรวจความสมบูรณ์ของขน และภาวะขาดน้ำที่อาจพบ

- การบาดเจ็บที่ขาอาจเกิดขึ้นได้เนื่องจากการตกจากรัง หากพบการหักของกระดูกควรทำการตามด้วยวัสดุที่เหมาะสม ด้วยขนาดตัวและขาที่เล็กจึงมักไม่สามารถทำการผ่าตัดได้

- พยาธิภายนอก เช่น ไรขน สามารถพบได้ทั่วไปในนกธรรมชาติซึ่งอาจไม่ส่งผลกระทบต่อสุขภาพของนกและไม่จำเป็นต้องดำเนินการใด ๆ แต่หากนกอยู่ในสภาพอ่อนแอหรือมีพยาธิภายนอกจำนวนมากผิดปกติ สามารถใช้สเปรย์ Fipronil 0.25% w/v พ่นลงบนกระดาดยี่ห้อชิวแล้วนำมาเช็ดตัวนกโดยเริ่มจากส่วนหัวและสิ้นสุดที่หาง

- ลูกนกอาจตกจากรังมาเป็นระยะเวลาานก่อนที่ จะมีผู้พบและนำมาให้สัตวแพทย์ ในช่วงแรกจึงควรให้อาหารที่มีน้ำเป็นส่วนประกอบอยู่มาก เช่น อาหารเม็ด

สำหรับนกกินแมลงแช่ น้ำ (ดูหัวข้อ อาหาร ด้านล่าง) เพื่อให้แน่ใจว่าจะไม่เกิดภาวะขาดน้ำ

การจดบันทึก

ควรจดบันทึกข้อมูลประวัติให้ได้มากที่สุด โดยเฉพาะวันที่และสถานที่พบ เพื่อช่วยในการประเมินอายุตอนปล่อยและสถานที่ปล่อย

ในการอนุบาลลูกนก ข้อมูลสำคัญที่จะช่วยในการประเมินสุขภาพและการเจริญเติบโตเบื้องต้นคือน้ำหนักรายวัน โดยในรอบ 24 ชม. ลูกนกไม่ควรมีน้ำหนักลดลง หากน้ำหนักลดลงแสดงว่ามีปัญหาเกิดขึ้น ซึ่งอาจเกิดจากปริมาณอาหารหรือความถี่ในการให้ไม่เหมาะสม หรือป่วยและหากเป็นไปได้ควรชั่งและบันทึกน้ำหนักทั้งก่อนและหลังการป้อนอาหารซึ่งจะช่วยในการประเมินปริมาณอาหารที่ให้ได้อย่างดียิ่งขึ้น

ในแต่ละมื้ออาหาร สิ่งที่ต้องจดบันทึกมีอย่างน้อยดังนี้: เวลาที่ให้ / ปริมาณอาหารที่ให้ / น้ำหนักก่อนกิน / น้ำหนักหลังกิน / ปริมาณและลักษณะอุจจาระ / พฤติกรรมของลูกนก / อื่น ๆ เช่น การงอกของขน โดยควรทำใบบันทึกข้อมูลทั้งหมดเป็นตารางเพื่อให้เป็นระเบียบ และหากผลัดกันดูแลลูกนกหลายคน ควรลงชื่อในแต่ละมื้อว่าใครเป็นผู้ให้ เพื่อให้สามารถติดตามย้อนหลังได้

สถานที่เลี้ยง

ระยะเวลาในการอนุบาลลูกนกแอนบ้านจนถึงปล่อยจะนานประมาณ 36-51 วัน⁶ และเนื่องจากนกแอนเป็นนกที่มีลักษณะทางกายวิภาคที่จำเพาะ ทั้งขาที่อ่อนแอและปีกที่ยาว จึงต้องมีที่เลี้ยงที่เหมาะสมเพื่อไม่ให้เกิด

ปัญหาแผลกดทับที่ขาหรือเกิดการหักของขนปีกหรือหาง โดยห้ามใช้กรงนก (กรงที่เป็นซี่กรง) ในการเลี้ยงลูกนกแอน เพราะหากขาหรือปีกสอดไประหว่างซี่กรงอาจทำให้ขาหักหรือขนหักซึ่งเป็นปัญหาที่ร้ายแรงและอาจทำให้ไม่สามารถปล่อยนกคืนสู่ธรรมชาติและอาจต้องทำการ усыณา ในที่สุด

ภาชนะสำหรับใส่ลูกนกแอน สามารถใช้กล่องพลาสติกหรือกล่องกระดาษที่มีขนาดโดยประมาณ กว้าง 30 x ยาว 20 x สูง 15 เซนติเมตร¹¹ เพื่อให้ลูกนกช่วงใกล้จะออกจากรังมีพื้นที่เพียงพอสำหรับการกระพือปีกสร้างกล้ามเนื้อหน้าอก แฉกฝาเปิดไว้ประมาณ 1/3 โดยทั่วไปแล้วไม่จำเป็นต้องกกไฟ แต่หากอากาศเย็นอาจพิจารณา กกไฟตามที่เห็นสมควร ภายในกล่องให้ปูรองพื้นด้วยวัสดุดูดซับ เช่น กระดาษทิชชู โดยเปลี่ยนกระดาษส่วนที่เปื้อนสิ่งขับถ่ายใหม่ทุกวัน และควรป้องกันมดด้วยการหล่อน้ำที่ใต้กล่อง นอกจากนี้ จากประสบการณ์ของผู้เขียน พบว่าสามารถใช้ฝาซีทรวงครึ่งวงกลมประกบกัน หนีบด้วยคลิปหนีบ และปูรองพื้นด้วยทิชชูเพื่อเลี้ยงนกแอนได้เช่นกัน โดยลูกนกแอนช่วงใกล้ออกจากรังจะสามารถไต่ขึ้นไปตามทรวงโค้งของฝาซีทรวงครึ่งวงกลมเพื่อสร้างกล้ามเนื้อหน้าอกได้

ในระหว่างการอนุบาล ควรให้ลูกนกแอนได้รับแสงแดดช่วงเช้าทุกวัน วันละประมาณ 30 นาทีเป็นอย่างน้อย เพื่อให้ลูกนกได้รับรังสี UVB ที่จะไปกระตุ้นการสร้างวิตามิน D3 ที่ทำหน้าที่ในการช่วยดูดซึมแคลเซียมและฟอสฟอรัสจากอาหาร ซึ่งจะมีผลต่อการเจริญของกระดูกของลูกนกแอน

www.swift-conservation.org

ภาพที่ 3 การอนุบาลลูกนกแอนบ้านในกล่องพลาสติก

สนธยา มานะวัฒนา, 2563

ภาพที่ 4 การอนุบาลลูกนกแอนบ้านในฝาซีทรวงประกบกัน

ชนิดอาหาร

นกแอ่นบ้านในธรรมชาติจะจับกินแมลงกลางอากาศเป็นหลัก ดังนั้นอาหารที่ให้จึงควรมีโปรตีนที่เหมาะสมสำหรับสัตว์กินแมลง¹² อาหารลูกนกแอ่นที่สามารถหาได้ง่ายได้แก่

- อาหารเม็ดสำหรับสัตว์กินแมลง มีหลากหลายยี่ห้อ เช่น Mazuri® Insectivore Diet หรือ NutriBird® BEO เป็นต้น โดยนำอาหารเม็ดไปแช่น้ำให้นิ่ม ชับน้ำออกให้หมดด้วยกระดาษทิชชู หากอาหารเม็ดมีขนาดเล็กอาจปั่นรวมกันหลาย ๆ เม็ดให้มีขนาดพอดีกับปากของลูกนก เมื่อให้อาหารเม็ดควรประเมินสิ่งขับถ่ายเสมอเนื่องจากอาหารเม็ดอาจมีระดับของเยื่อใยอาหารตามธรรมชาติไม่เพียงพอ ขณะที่สัตว์กินอาหารตามธรรมชาติจะได้รับโคตินจากแมลง

- หนอนนก (มีชีวิต) โดยควรฆ่าหนอนด้วยการแช่น้ำหรือตัดหัวก่อนนำไปป้อน เพราะหนอนนกสามารถกัดทางเดินอาหารของลูกนกจนอาจทำให้ติดเชื้อและเสียชีวิตได้ และไม่ควรถูกใช้หนอนนกแบบอบแห้งเพราะมีสารอาหารและน้ำไม่เพียงพอกับความต้องการของลูกนก

- จิ้งหรีด (มีชีวิต)

- ควรเสริมวิตามินรวมและแคลเซียมในอาหาร เนื่องจากทั้งหนอนนกและจิ้งหรีดมีแคลเซียมเป็นองค์ประกอบต่ำ¹³ โดยสามารถใช้ในรูปแบบผงคลุกในอาหารเม็ด หรือเป็น gut load ให้หนอนและจิ้งหรีดกินก่อนจะนำมาป้อน

ทั้งนี้ ควรให้อาหารให้หลากหลายชนิดที่สุดเท่าที่จะทำได้ และไม่จำเป็นต้องป้อนน้ำให้กับลูกนกแอ่น (ยกเว้นหากพบว่ามีความขาดน้ำอย่างรุนแรงในช่วงแรก) เพราะในอาหารที่ให้มือน้ำเพียงพอแล้วและลดความเสี่ยงที่จะสาหัสโดยลูกนกแอ่นบ้านในธรรมชาติจะได้รับน้ำจากในแมลง (perform water) ที่พ่อแม่นำมาป้อนเท่านั้น

การป้อนอาหาร

- ในการอนุบาลลูกนกแอ่น ภาระงานส่วนใหญ่ก็คือการป้อนอาหาร ความถี่ในการป้อนคือทุก ๆ 1 ชั่วโมง^{11,12} โดยเริ่มให้ตั้งแต่ 7.00 น. ถึงประมาณ 18.00 น. หรือตั้งแต่พระอาทิตย์ขึ้นจนถึงพระอาทิตย์ตก

- ปริมาณอาหารแต่ละมื้อ ควรอยู่ที่ประมาณ 3-5% ของน้ำหนักตัว¹² ตัวอย่างเช่น หากลูกนกหนัก 10 กรัม ควรได้รับอาหารมื้อละไม่ต่ำกว่า 0.3 กรัม โดยอาจจะสังเกตจากน้ำหนักของลูกนกก่อน-หลังป้อนอาหารก็ได้

- สำหรับลูกนกวัยอ่อนมาก ๆ เมื่อผู้ป้อนเอานิ้วไปแตะที่ปากลูกนกก็มักจะอ้าปากขออาหารเอง ทำให้ป้อนได้ไม่ยาก

- ในลูกนกที่ค่อนข้างโตหรือลูกนกวัยอ่อนบางตัวจะไม่ยอมกินอาหารจากมือผู้ป้อน ทำให้ในมือแรก ๆ อาจต้องบังคับให้กินอาหาร โดยใช้อุ้งมือข้างที่ไม่ถนัดวางลงบนหลังของลูกนก ใช้นิ้วกลาง นิ้วนาง และนิ้วก้อยประคองไว้ที่ข้างตัวนก ใช้นิ้วหัวแม่มือโป่งและนิ้วชี้บีบเบา ๆ ที่มุมปากของลูกนกเพื่อให้อ้าปาก จากนั้นใช้มืออีกข้างสอดอาหารที่เตรียมไว้ (อาหารเม็ดแช่น้ำ/หนอนนก/จิ้งหรีด) เข้าไปในปาก ใช้นิ้วก้อยดันให้ลึกที่สุด (ควรลึกลงไปไม่ต่ำกว่าโคนลิ้น) เนื่องจากนกแอ่นจะมีกล้ามเนื้อหูรูดที่หลอดอาหารที่ทำหน้าที่ปิดไม่ให้แมลงย้อนกลับออกมาหลังกลืน ดังนั้นหากสอดอาหารเข้าไปไม่ลึกพอที่จะผ่านกล้ามเนื้อหูรูดนี้ นกจะคายอาหารกลับออกมา และกล้ามเนื้อหูรูดนี้ก็เป็นสาเหตุที่ทำให้ไม่สามารถใช้ไซริงจ์ธรรมดาป้อนอาหารเหลวให้ลูกนกแอ่นได้โดยตรงเหมือนลูกนกอื่นบางชนิด

- หากไม่สามารถป้อนอาหารด้วยมือได้ จำเป็นต้องให้อาหารเหลวด้วยท่อป้อน Feeding tube ขนาด CH6 หรือ F6 (เส้นผ่านศูนย์กลางภายนอก 2 มิลลิเมตร) หรืออาจใช้ใส่ใก่ภายในจันทรยาน ท่อป้อนไม่ว่าจะเป็นวัสดุใดควรมีความยาวประมาณ 6 เซนติเมตร ซึ่งเป็นการเผื่อความยาวให้ยาวเกินครึ่งหนึ่งของตัวลูกนกเพื่อให้เวลาป้อนจะมีท่อส่วนที่ยาวออกมาพ้นจันทรยาน เป็นการป้องกันนกกลืนท่อในกรณีที่ท่อหลุดจากไซริงจ์ขณะป้อน

- การสอดท่อป้อนต้องแน่ใจว่าสอดท่อถึงกระเพาะแท้ (Proventriculus) โดยกระเพาะจะให้ปลายท่อลงไปถึงบริเวณก่อนซีโครงสุดท้าย ของลูกนก และเมื่อสอดท่อได้ระยะที่เหมาะสมและสามารถป้อนลูกนกได้โดยไม่มีปัญหาใด ๆ ควรทำเครื่องหมายที่ท่อเพื่อให้ทราบระยะที่ถูกต้องในการสอด อาหารสำหรับให้ทาง Feeding tube สามารถใช้อาหารเม็ดสำหรับสัตว์กินแมลงแช่น้ำให้นิ่ม เทน้ำส่วนเกินออกแต่ไม่ต้องซับน้ำให้หมดเหมือนการป้อนด้วยมือ

เพื่อให้อาหารสามารถไหลผ่านท่อป้อนได้ ใช้หลังซ้อนบดอาหารเม็ดรวมกันให้ละเอียดแล้วจึงตักใส่ไซริงจ์ แต่วิธีนี้ลูกนกจะได้รับโปรตีนน้อยกว่าเพราะมีน้ำเป็นส่วนประกอบมากกว่าการป้อนด้วยมือ จึงควรพยายามลองป้อนด้วยมือควบคู่ไปกับการสอดท่อ ทั้งนี้ลูกนกส่วนใหญ่จะเรียนรู้และยอมรับการป้อนด้วยมือภายใน 2-3 วัน แต่ในนกแอ่นโตอาจจะไม่ยอมรับการป้อนด้วยมือเลย ต้องสอดท่อไปตลอดก็เป็นได้

- ในระหว่างที่ป้อนอาหารลูกนก ควรเปิดเสียงจากโคลนรี่ของนกแอ่นบ้านไปด้วย เพื่อให้ใกล้เคียงกับการอยู่ในรังตามธรรมชาติ โดยสามารถดาวน์โหลดได้ที่ <https://www.xeno-canto.org/473886>

- การป้อนอาหารที่เว้นระยะระหว่างมื้อพอดี ไม่ถี่หรือห่างเกินไป จะพบว่าลูกนกจะถ่ายสิ่งขับถ่ายตรงกับเวลาที่มีอาหารเสมอ อาจจะทำก่อนหรือหลังป้อนอาหารเล็กน้อย ซึ่งเหมือนกับพฤติกรรมในธรรมชาติที่ลูกนกจะถ่ายอุจจาระเมื่อพ่อแม่เข้ามาป้อนอาหาร โดยอุจจาระของลูกนกจะมีถุงบาง ๆ หุ้มอยู่ เรียกว่า Faecal sac³ และเมื่อป้อนอาหารเสร็จพ่อแม่จะคาบถุงสิ่งขับถ่ายบินออกไปทิ้งนอกรัง โดยสิ่งขับถ่ายในที่นี้ หมายถึง อุจจาระ ปัสสาวะ และยูเรต

www.commonswift.org

ภาพที่ 5 ลักษณะปลอกหุ้มโคนขนปลายปีกของนกแอ่น

การประเมินอายุลูกนกแอ่นบ้าน

สามารถประเมินอายุลูกนกแอ่นบ้านได้คร่าว ๆ โดยดูจากการงอกของขนปลายปีก (primary) เป็นหลัก ซึ่งขนที่ยังเจริญไม่เต็มที่จะมีปลอกหุ้มที่โคนขน (ดูภาพที่ 5)

ในต่างประเทศ มีการเก็บข้อมูลใน Common Swift ทำให้สามารถประเมินอายุของลูกนกได้จากความยาวปีกและน้ำหนัก^{14,15,16} ซึ่งในนกแอ่นบ้านยังไม่มีข้อมูลที่มากพอ แต่เราก็สามารถที่จะเทียบเคียงการเจริญเติบโตของนกแอ่นบ้านกับ Common Swift ที่มีขนาดใหญ่กว่าได้แบบคร่าว ๆ

- ดูลักษณะการงอกของขนของ Common Swift ได้ที่ <http://www.commonswift.org/Growth%20of%20wing%20feathers.html>

- ดูการประเมินอายุของ Common Swift ได้ที่ <https://www.mauersegler.com/stages/?L=en> และ http://www.commonswift.org/nestlings_english.html

www.commonswift.org

ภาพที่ 6 ลักษณะขนที่เจริญเต็มที่ จะไม่มีปลอกหุ้มโคนขน

สนธยา มานะวัฒนา, 2563

ภาพที่ 7 ลูกนกแอ่นบ้านอายุประมาณ 1 สัปดาห์

สนธยา มานะวัฒนา, 2563

ภาพที่ 8 ลูกนกแอ่นบ้านอายุประมาณ 2 สัปดาห์

สนธยา มานะวัฒนา, 2563

ภาพที่ 9 ลูกนกแอ่นบ้านอายุประมาณ 4 สัปดาห์

สนธยา มานะวัฒนา, 2563

ภาพที่ 10 ลูกนกแอ่นบ้านอายุประมาณ 6 สัปดาห์

การปล่อยนกแอ่นคืนสู่ธรรมชาติ

นกแอ่นที่พร้อมจะออกจากรังจะมีอายุประมาณ 7 สัปดาห์ น้ำหนักประมาณ 30 กรัม ในช่วงท้ายของการอนุบาลเมื่อลูกนกแอ่นใกล้ที่จะออกจากรัง ลูกนกจะกระพือปีกถี่ ๆ อยู่ในรังเพื่อเสริมสร้างกล้ามเนื้อหน้าอกและพยายามไต่ไปมามากกว่าปกติ ลักษณะที่สำคัญที่สุดและประเมินได้ง่ายว่าพร้อมที่จะปล่อยคือต้องไม่มีปลอกหุ้มที่โคนขนปลายปีก ซึ่งเป็นข้อบ่งชี้ว่าขนปีกเจริญเต็มที่แล้ว

สัญญาณการเปลี่ยนแปลงทางพฤติกรรมในช่วงท้ายที่สำคัญคือ ช่วง 1 สัปดาห์สุดท้ายก่อนออกจากรัง ลูกนกแอ่นจะกินอาหารน้อยลงหรือไม่ยอมกินเลย น้ำหนักตัวจะ

ลดลง โดยอาจลดลงได้มากถึง 24%¹⁷ เพื่อเตรียมพร้อมสำหรับการออกบินครั้งแรก น้ำหนักที่ลดลงนี้เป็นพฤติกรรมปกติตามธรรมชาติและไม่จำเป็นต้องพยายามให้อาหารหรือบังคับป้อนเพื่อเพิ่มน้ำหนักตัวลูกนก¹⁷

นกแอ่นเป็นนกที่เมื่อออกจากรังแล้วจะสามารถบินได้เลยทันที จะไม่มีช่วงหัดบินหรือมีพ่อแม่ตามคอยดูแลเหมือนนกอื่นบางชนิด¹² ดังนั้นเมื่อพบว่าขนปีกของลูกนกแอ่นเจริญเต็มที่แล้วก็สามารถปล่อยได้ โดยสถานที่ปล่อยควรอยู่ใกล้กับโคโลนีรังที่พบลูกนกหล่นลงมา หรือหากไม่ทราบตำแหน่งของโคโลนีเดิม สามารถนำไปปล่อยที่โคโลนีของนกแอ่นบ้านโคโลนีอื่นได้

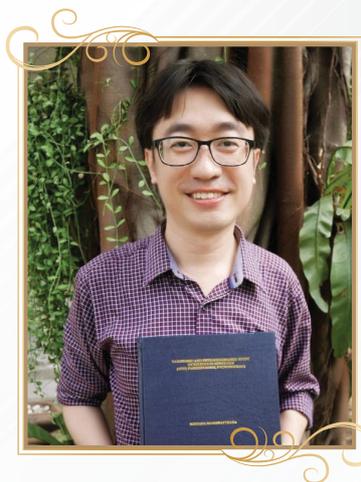
ลักษณะการปล่อย ควรปล่อยนกแอ่นบ้านในช่วงเช้า – สาย เพื่อให้มันได้มีเวลาปรับตัวก่อนที่จะมืด ควรสำรวจสถานที่ปล่อย 1 วันก่อนปล่อยเพื่อประเมินว่ามีนกแอ่นบ้านบินหากินในบริเวณนั้นหรือไม่ สิ่งสำคัญคือ ต้องปล่อยนกแอ่นจากที่สูงเท่านั้น โดยมีระยะแนวตั้งอย่างน้อย

6 เมตร หากเป็นไปได้ควรเป็นอาคาร 3 ชั้นขึ้นไป ปล่อยโดยวางนกแอ่นลงในมือที่หงายและอยู่หนึ่ง ๆ รอให้นกบินออกไปเอง หากรอเป็นเวลานานแล้วนกไม่บินออกไปเอง ห้ามโยนนกออกไปเด็ดขาด ให้เก็บนกกลับมาและลองปล่อยอีกครั้งใน 1-2 ชั่วโมงหรือในวันถัดไป

เอกสารอ้างอิง

1. สมาคมอนุรักษ์นกและธรรมชาติแห่งประเทศไทย. รายชื่อนกในประเทศไทย กันยายน 2563 [อินเทอร์เน็ต]. กรุงเทพฯ: สมาคมอนุรักษ์นกและธรรมชาติแห่งประเทศไทย; 2563 [เข้าถึงเมื่อ 23 กันยายน 2563]. เข้าถึงได้จาก: <https://www.bcst.or.th/report-archives/>
2. พระราชบัญญัติสงวนและคุ้มครองสัตว์ป่า 2562. ราชกิจจานุเบกษาเล่มที่ 136, ตอนที่ 37 ก. (ลงวันที่ 29 พฤษภาคม 2562).
3. Sibley D, Elphick C, Dunning JB. The Sibley guide to bird life & behavior. 1st ed. New York: Alfred A. Knopf; 2001.
4. Wells DR. The Birds of the Thai-Malay Peninsula, Volume 1, Non-Passerines. London: Christopher Helm; 2010.
5. Lekhakun B, Round PD. Guide to the Birds of Thailand. Bangkok: Saha Karn Bhaet Co., Ltd.; 1991.
6. Hotta M. House Swift Hime-Amatsubame (Jpn) *Apus nipalensis* [Internet]. Nagano: Nagano Environmental Conservation Research Institute; 2012 [cited 2020 Sep 28]. Available from: http://www.bird-research.jp/1_shiryō/seitai/himeama.pdf
7. Hotta M. House Swift Hime-Amatsubame (Jpn) *Apus nipalensis* [Internet]. Nagano: Nagano Environmental Conservation Research Institute; 2012 [cited 2020 Sep 28]. Available from: http://www.bird-research.jp/1_shiryō/seitai/himeama.pdf
8. Jones B. When You Should—and Should Not—Rescue Baby Birds [Internet]. New York: National Audubon Society; 2018 [cited 2020 Sep 25]. Available from: <https://www.audubon.org/news/when-you-should-and-should-not-rescue-baby-birds>
9. Cornell Lab of Ornithology. I Found A Baby Bird. What Do I Do? [Internet]. New York: Cornell Lab of Ornithology; 2014 [cited 2020 Sep 25]. Available from: <https://www.allaboutbirds.org/news/i-found-a-baby-bird-what-do-i-do/>
10. Cornell Lab of Ornithology. If I Handle A Baby Bird, Will The Parents Abandon It? [Internet]. New York: Cornell Lab of Ornithology; 2009 [cited 2020 Sep 25]. Available from: <https://www.allaboutbirds.org/news/if-i-handle-a-baby-bird-will-the-parents-abandon-it/>

11. Robynne Boyd. Fact or Fiction?: Birds (and Other Critters) Abandon Their Young at the Slightest Human Touch [Internet]. New York: Scientific American; 2007 [cited 2020 Sep 25]. Available from: <https://www.scientificamerican.com/article/fact-or-fiction-birds-abandon-young-at-human-touch/>
12. Matthes H. The Hand-rearing of Common Swifts (*Apus apus*) [Internet]. Berlin: APUSlife; 2008 [cited 2020 Sep 28]. Available from: http://commonsswift.info/pdf_docs/Matthes_Westray_Hand_rearing_Commonsswifts.pdf
13. Fusté E, Obon E, Olid L. Hand-reared common swifts (*Apus apus*) in a wildlife rehabilitation centre: assessment of growth rates using different diets. *Journal of Zoo and Aquarium Research*. 2013 Oct 31;1(2):61-8.
14. Barker D, Fitzpatrick MP, Dierenfeld ES. Nutrient composition of selected whole invertebrates. *Zoo Biology*: Published in affiliation with the American Zoo and Aquarium Association. 1998;17(2):123-34.
15. APUSlife. Growth of wing feathers [Internet]. Berlin: APUSlife; 2008 [cited 2020 Sep 25]. Available from: <http://www.commonswift.org/Growth%20of%20wing%20feathers.html>
16. German Association for the Protection of Common Swifts. Growth stages of the Common Swifts [Internet]. Berlin: German Association for the Protection of Common Swifts; 2008 [cited 2020 Sep 25]. Available from: http://www.commonswift.org/nestlings_english.html
17. APUSlife. The nestlings of the Common Swift [Internet]. Berlin: APUSlife; 2008 [cited 2020 Sep 25]. Available from: http://www.commonswift.org/nestlings_english.html
18. Martins TL. Fledging in the common swift, *Apus apus*: weight-watching with a difference. *Animal Behaviour*. 1997 Jul 1;54(1):99-108.

สัตวแพทย์สภาขอแสดงความเสียใจอย่างสุดซึ้งกับครอบครัว “มานะวัฒนา”

ในการจากไปของ นายสัตวแพทย์ ดร. สนธยา มานะวัฒนา สัตวแพทย์ศาสตรบัณฑิตรุ่นที่ 63 และศิษย์เก่าดีเด่น ประจำปี 2558 ของคณะสัตวแพทยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่มา ณ โอกาสนี้

คำถาม

การอนุบาลลูกนกแอ่นบ้าน (House Swift)

1. ข้อใดถูก

- ก. นกแอ่นบ้าน และ นกนางแอ่นบ้าน คือนกชนิดเดียวกัน เพียงแต่เรียกชื่อแตกต่างกันไปตามท้องถิ่น
- ข. สามารถพบนกแอ่นบ้านได้ทั่วไปตามเมืองใหญ่จึงไม่ใช่สัตว์ป่าคุ้มครอง
- ค. การพบนกแอ่นบ้านอยู่บนพื้นดินไม่ว่าจะในช่วงอายุใดจะถือว่าเป็นเรื่องผิดปกติ
- ง. เมื่อพบลูกนกตกจากรัง การจับโดนตัวลูกนกจะทำให้กลิ่นคนติดไป เมื่อนำไปคั้นรังจะทำให้พ่อแม่ไม่เลี้ยง

2. ขนาดของ Feeding tube ที่เหมาะสมกับลูกนกแอ่นบ้านคือขนาดใด

- ก. CH4
- ข. CH5
- ค. CH6
- ง. CH8

3. ความยาวของ Feeding tube ที่เหมาะสมกับลูกนกแอ่นบ้านคือเท่าใด

- ก. 5 เซนติเมตร
- ข. 6 เซนติเมตร
- ค. 7 เซนติเมตร
- ง. 8 เซนติเมตร

4. ข้อใดคืออาหารของนกแอ่นบ้านที่เหมาะสม

- ก. อาหารเม็ดสำหรับสัตว์กินแมลง / ซีรีแล็ค / หนอนนก
- ข. อาหารเม็ดสำหรับสัตว์กินแมลง / หนอนนก / จิ้งหรีด
- ค. ข้าวสวยหุงสุก / หนอนนก / ซีรีแล็ค
- ง. ข้าวสวยหุงสุก / ซีรีแล็ค / จิ้งหรีด

5. ข้อใดถูก

- ก. การสอดท่อป้อนลูกนกแอ่นบ้านต้องแน่ใจว่าสอดท่อถึงกระเพาะแท้
- ข. สามารถใช้ไซริงค์ธรรมดาป้อนอาหารเหลวให้ลูกนกแอ่นบ้านได้โดยตรง
- ค. หากลูกนกแอ่นบ้านถ่ายอุจจาระทุกครั้งเมื่อถึงมืออาหาร แสดงว่าเกิดความผิดปกติ
- ง. สามารถใช้กรงนก (ที่เป็นซี่กรง) ในการอนุบาลลูกนกแอ่นบ้านได้

-
6. ข้อใดคือความถี่และปริมาณอาหารแต่ละมื้อสำหรับนกแอ่นบ้านที่เหมาะสม
    - ก. ควรป้อนอาหารทุก ๆ 2 ชั่วโมง ปริมาณอาหารมี้อละ 10 % ของน้ำหนักตัว
    - ข. ควรป้อนอาหารทุก ๆ 2 ชั่วโมง ปริมาณอาหารมี้อละ 3-5 % ของน้ำหนักตัว
    - ค. ควรป้อนอาหารทุก ๆ 1 ชั่วโมง ปริมาณอาหารมี้อละ 10 % ของน้ำหนักตัว
    - ง. ควรป้อนอาหารทุก ๆ 1 ชั่วโมง ปริมาณอาหารมี้อละ 3-5 % ของน้ำหนักตัว

  7. โดยปกติลูกนกแอ่นบ้านในธรรมชาติจะได้รับน้ำจากแหล่งใด
    - ก. พ่อแม่จะคายน้ำจากกระเพาะพักออกมาป้อนใส่ปากลูกโดยตรง
    - ข. จากในอาหารเท่านั้น
    - ค. จากหยดน้ำค้างในรัง
    - ง. จากน้ำลายของพ่อแม่

  8. ข้อใดถูก
    - ก. ลูกนกแอ่นบ้านที่พร้อมปล่อยจะต้องไม่มีปอดหุ้มที่โคนขนปลายปีก ซึ่งเป็นข้อบ่งชี้ว่าขนปีกเจริญเต็มที่แล้ว
    - ข. จำเป็นต้องให้ลูกนกแอ่นบ้านได้หัดบินเป็นระยะเวลาหนึ่งในที่เลี้ยงก่อนปล่อยสู่ธรรมชาติ
    - ค. หากลูกนกแอ่นบ้านที่ขนเจริญเกือบเต็มที่เริ่มไม่กินอาหาร ผู้เลี้ยงต้องพยายามบังคับป้อนเพื่อไม่ให้น้ำหนักลดลง
    - ง. สามารถปล่อยนกแอ่นจากพื้นดินได้ โดยนกที่แข็งแรงจะสามารถบินขึ้นที่สูงได้เอง

  9. ข้อใดคือลักษณะการปล่อยนกแอ่นที่เหมาะสมที่สุด
    - ก. สามารถปล่อยนกแอ่นบ้านเวลาใดก็ได้ตั้งแต่เช้าถึงหัวค่ำ
    - ข. จุดที่ปล่อยนกแอ่นบ้านควรมีระยะแนวตั้งอย่างน้อย 6 เมตร หรือเป็นอาคาร 3 ชั้นขึ้นไป
    - ค. หากไม่สามารถขึ้นไปปล่อยที่สูง สามารถปล่อยนกแอ่นจากพื้นดินได้ โดยนกแอ่นบ้านที่จะบินขึ้นที่สูงได้เอง
    - ง. หากวางนกแอ่นบ้านบนมือแล้วนกไม่บินออกไป ให้โยนนกลงมาจากที่สูง นกจะพลิกตัวออกบินได้เอง

  10. ข้อใดคือคุณสมบัติของสถานที่ปล่อยนกแอ่นที่เหมาะสมที่สุด
    - ก. ไม่มีแสงไฟรบกวนในเวลากลางคืน
    - ข. มีนกชนิดใดก็ได้บินหากินอยู่เป็นประจำ
    - ค. อยู่ห่างจากอาคารบ้านเรือน
    - ง. อยู่ใกล้กับโคลนรีงของนกแอ่นบ้าน